

Oponentský posudek bakalářské práce
RNDr. Tomáš Jeníček, Dr.
POJETÍ OSOBY U JOSEFA RATZINGERA

Student si vytkl za cíl studium Ratzingerova „*myšlení osoby*“: chce „vykreslit předpoklady, myšlenkové pozadí a dobové okolnosti“ jeho úvah. Od samého začátku konstatuje, že „jádnem je problém vztahu a vztahovosti, který je určující pro bytí Božích osob i existenci člověka jako osoby“ (s. 9).

Z formálního hlediska je práce velmi pěkná: gramatika, stylistika, grafika, citační úzus jsou v pořádku (ač norma KTF UK není plně dodržena). Drobné chyby vznikají přehlédnutím, a nezaslouží si zde větší pozornost (např. do názvu bakalářské práce se vloudil chybný přepis „Josef“, na s. 28 jsou citace v uvozovkách bez udání zdroje, na s. 41 chybí čárky v souvětí atp.). Student pracuje s cizojazyčnou literaturou. Bylo by bývalo žádoucí, aby užíval souborné vydání Ratzingerových děl a kritická vydání antických a středověkých autorů; zmínku či užití by také zasloužila existence překladů užívaných textů (např. antologie in *Osoba – osobnost – osobitost*. Velehrad 2004; Boëthius, *Teologické traktáty*, Praha 2004 atd.). Za chybu považuji, že student pracuje s druhým českým vydáním *Úvodu do křesťanství* (Brno 1991 po Řím 1978) místo *Úvod do křesťanství: výklad apoštolského vyznání víry* (Kostelní Vydří 2007), což je první úplné české vydání a podstatně lepší překlad. Navíc je tu i nová vstupní esej autora z roku 2000.

Stručný životopis představuje studovaného Josepha Ratzingera. Jeho funkční význam ve vztahu k hlavnímu tématu je omezený. Čekal bych zde třeba krátkou genezi Ratzingerovy reflexe o osobě, nebo prezentaci a zdůvodnění výběru těch textů, jimž se práce následně věnuje (*Zum Personverständnis in der Theologie, Einführung in das Christentum, Eschatologie*). Proč právě ony? Takové zdůvodnění není zbytečné, protože se jím upřesňuje pramenná báze studie a spolu s tím i její téma. Co se totiž míní obraty „pojetí osoby“ nebo „téma osoby“, o které se práce opírá? Proč nestudovat lidskou osobu ze zorného úhlu eklesiologie, nebo otázku, zda a v jakém smyslu je osobou anděl (dobrý či padlý)? To by si ovšem žádalo jinou volbu textů. Odtud potřeba lepší definice cíle práce a odůvodněné heuristiky. Také metoda by měla být upřesněna. Očividně totiž nejde o prezentaci Ratzingerových textů, resp. jeho myšlení osoby, protože student z nich spíše jen vychází, aby se věnoval své reflexi (passim, např. s. 40–42).

Smysl kapitoly „Některé historické obraty pojmu osoby“ ve vztahu k Ratzingerovi mi není zřejmý. S poznatky se už dále nepracuje, s výjimkou myslitelů antiky. Ratzinger ani není s představenými autory či koncepcemi konfrontován.

Za problematický mám výrok „chceme-li se dostat k pólu "Bůh" tohoto vztahu [mezi Bohem a člověkem], musíme nejprve prozkoumat (a) kdo je člověk, který je jedním z konstituentů tohoto vztahu a (b) co je tento "vztah". [...] Počátek veškerého tázání spočívá v člověku“ (s. 26).¹ Namítám, že takový postulát má ráz antropocentrismu transcendentálního ražení a míjí se s obsahem věty bezprostředně předcházející: „ve zjevení Bůh oslovil člověka a povolal jej do vzájemného vztahu“. Táže se člověk, ale počátek jeho tázání je tam, kde se mu poznávané jeví a probouzí v něm pohyb poznání, který má responsivní ráz (tento okamžik je obsažen např. v tvrzení antických filosofů „počátkem filosofie je údiv“). V teologii jde o odpověď na Zjevení

---

¹ Podobně: „Aby se člověk mohl pokusit porozumět tomu, co jsou osoby v Bohu, musí nejprve porozumět sobě samému jako osobě“ (s. 42). Proč tedy historicky člověk k poznání sebe jako osoby dospěl v interakci s trinitologií a christologií, a v jejich důsledku (s. 31nn)?

a jeho přijetí vírou (*intellectus fidei*) U Ratzingera je prvenství Boha a Božího zjevení naprosto zásadní, protože východiskem, cílem a smyslem víry i její teologické reflexe není člověk, nýbrž Trojjediný Bůh v Ježíši Kristu. Myslím proto, že by Ratzinger jemněji formuloval výrok „nejvlastnější otázkou člověka je otázka po člověku samém: co je člověk, jaká je pravda o člověku“ (s. 27), zatímco by bez výhrad souhlasil s výroky „úplná pravda o člověku jako osobě nám již *byla zpřístupněna* v osobě Ježíše Krista – pravého Boha a pravého člověka“, a „trinitární teologie osoby proto musí být vzata za základ hermeneutického výkladu osoby lidské“ (s. 28).

Hraniční a problematický ráz má v tomto kontextu např. výrok „člověk může žít věčně proto, že je schopen vztahu k tomu, co dává věčnost“ (s. 29). Myslím, že nesmrtnost duše znamená její schopnost nezaniknout za předpokladu, že jí je kontinuálním stvořením dáno být a že jí je milostí dáno být ve vztahu k Trojjedinému. Věčný život je člověku darován. U Ratzingera jde o dialogickou nesmrtnost (srov. Gerhard Nachtwei, *Dialogische Unsterblichkeit: Eine Untersuchung zu Joseph Ratzingers Eschatologie und Theologie*, Leipzig 1986). Duše je stvořená a omilostněná já-ve-vztahu, a to především a podstatně ve vztahu k Bohu: neměnný akt vztahu ontologického („*creatio in creatura non sit nisi relatio quaedam ad Creatorem, ut ad principium sui esse*“: *STh* III,2,7 c.) a proměnná potence vztahu personálního, kvalitativně (morálně) určeného.

K úvahám o božských Osobách a jejich trojičních vztazích, o bytí Ježíše Krista ve „vztahu k Otci“ a o tom, že „člověk jest sám sebou teprve ve svém vztahu k druhým a k Bohu“ (s. 39) podotýkám, že terminologicky by snad byl vhodnější obrat „vztah s Otcem“, protože ten lépe vyjadřuje skutečnost, že mezi Otcem a (vtěleným) Synem jde o *vzájemný vztah v Duchu*, a stejné je to i mezi Trojicí a člověkem v Duchu. (Nechci významově přetěžovat slovní vyjádření: jde o věc samu.) Otec je plně Otcem nejenom, proto, že má vztah k Synovi, a Syn není Synem jen proto, že má vztah k Otci,² ale proto, že je poji *vzájemné vztahy mezi sebou*: vztahy aktivního plození, pasivní zplozenosti a *společenství Ducha*, který je Láska Otce a Syna a jako takový je sjednocuje a současně i rozlišuje. Ostatně, Ratzingerův text se končí právě výhledem k tomu, že vztah Otce a Syna není jen Já a Ty, nýbrž My, a že stejně i „vztah křesťana k Bohu“ není jen polaritou Já a Ty: „Jediný Kristus je tedy My, do něhož nás shromažďuje Láska, totiž Duch, který tak označuje pouto spojující nás zároveň mezi sebou a se společným Ty jediného Otce.“ (Student pneumatologické vyústění Ratzingerových úvah o pojmu osoby takřka nepostřehl: s. 48–49.) Výše zmíněné terminologické upřesnění, jakkoli není nutné, tak odkazuje k něčemu podstatnému pro Trojici, Krista i pro duchovní život člověka. Mnoho se například hovoří o tom, že v duchovním životě jde o „vztah k Bohu“. Akcentuje se tím to, co koná člověk. Spontánně se tak ale přenáší pozornost k sobě samému: jde o subtilní spirituální egocentrismus, který se ve jménu „vztahu k Bohu“ mívá s Kristovým Duchem, tedy s iniciativou a milostí Boží v Ukřížovaném a s nezištností oboustranné lásky. Dr. Jeníček správně píše: „člověk jest v pravém a plném smyslu teprve tehdy, když se ke svému bytí hlásí tím, že na oslovení odpovídá: "Tady jsem", ukazuje se jako osoba“ (s. 41).

Nuance si zaslouží výrok „Kristus je jednou z Božích osob“ (s. 43). Ratzinger sice v představovaném textu říká, že „Kristus má dvě přirozenosti v jedné osobě“, ale neužívá obrat „osoba Kristova“, který se objevuje v diplomové práci a který si žádá upřesnění. Ratzinger sice kritizuje teologii, jež by u Krista připouštěla „deficit lidství“ nebo by Krista chápala jako „ontologickou výjimku“, důsledně se ale drží toho, že ve osoba vtěleného Syna je jediná, a to

---

² Srov. také v komentáři k *Úvodu do křesťanství*: „Syn může být synem jen na základě vztahu ke svému otci“ (s. 53); „Otec [...] je (nestává se!) Otcem právě ve vztahu k tomu, který je Synem“ (s. 56).

božská, a právě takto je Kristus i se svým přijatým lidstvím „jeden z Trojice“ (viz polemiku 6. století o *unus ex trinitate passus est a unus de trinitate carne pasus*). Podobně je třeba upřesnit tvrzení, že Kristus je, jakožto „vztaženost, která zjevuje Boží osoby“, a tedy jako ten, skrze něhož je vše stvořeno, „součástí“ Boží substance“ (s. 41–43). Jeho božství je společné Trojici, ale současně jemu jedinečně vlastní jako Synovi: jako takové je nestvořené; ve vtěleném Synovi však Bůh jedná navenek jako člověk Ježíš: ve stvořené lidské přirozenosti. V Kristu je založen ontologický rozdíl mezi nestvořeným (Synem) a stvořeným (Ježíšem), i jejich personální sjednocení. Je proto problematické říci, že Kristus je „součástí“ Boží substance“: to by znamenalo, že i jeho lidství je božské. Všechny tyto terminologické problémy jsou spojeny s vyznáním o hypostatické unii.

Souhlasím s tvrzením, že „skrze pochopení Krista a jeho bytí člověkem – bytí člověkem v nejplnějším smyslu – se nám otevírá cesta k pochopení našeho vlastního lidského bytí“, ale vážám, zda platí „naprosto klíčovou roli tu hraje fakt identity, nikoli odlišnosti nebo výjimečnosti“. Kristus je pravý člověk, ale není jako každý jiný: Bůh skrze jeho lidství koná dílo spásy a zjevuje sám sebe ve svém trojjediném božství a ve svém vztahu k člověku, a právě takto také dává člověku poznat, kým je. Viz *Gaudium et spes* 22: „Christus... in ipsa revelatione mysterii Patris Eiusque amoris, hominem ipsi homini plene manifestat“. Bez spojitosti lidství Ježíše s božstvím Slova by smrt a vzkříšení muže z Nazareta nebyly spásné, bohozjevné ani anthropofanické.

Jsem rád, že mezi závěrečnými spekulativními otázkami, jež si student klade, nechybí ta, jež studium pojetí osoby u Ratzingera klade do souvislosti s eklesiologií (s. 63–64), protože tento moment je v jeho teologii zásadní: člověk je sám sebou, osobou, je-li díky Kristovu Duchu spojen s Otcem ve společném My, jímž je církev. K myšlence, že ve vztahu jednotlivce k církvi vystupuje církev „jako osoba, což teologicky a psychologicky je mnohem obtížněji uchopitelné než Boží bytí osobou/osobami“, podotýkám, že biblická personifikace církve coby Beránkovy Nevěsty není jen obrazná: jde o zjevení reality (srov. např. Stephan Ackermann, *Kirche als Person: Zur ekklesiologischen Relevanz des personal- symbolischen Verständnisses der Kirche*, Würzburg 2001).

Závěr: Posuzovaný text svou kvalitou i rozsahem přesahuje nároky kladené na bakalářské práce. Prozrazuje filosofické vzdělání a spekulativní zájmy studenta. Navrhuji klasifikace výborně, pokud student uspěje i obhajoby. Prosím, aby zkušební komisi sdělil, jak Ratzinger rozumí pojmu osoba v kontextu pneumatologie, tj. jak chápe personální ráz Ducha svatého, jaký je význam tohoto My pro Já a Ty Otce a Syna a pro církev.

Praha, 30/05/2023

prof. PhLic. Vojtěch Novotný, Th.D.